

Адамовіч Г.Я.

“... І адчуваю полымя жывое”: Максім Танк – класік беларускай літаратуры XX ст.

Нішто ў літаратуры апошніх дзесяцігоддзяў так моцна не разбураецца, не адмаўляецца, не пераасэнсоўваецца, як класіка. І нішто так моцна не адчувае супрацьлеглага ўздзеяння – запазычваецца, наследваецца, пераймаецца, – як класіка. Класіка – тое, што ўсталявалася, крышталізавалася, ператварылася ў канон, узор, складаючы нязменную, “вечную” каштоўнасць у мастацкім свеце, у зменлівым свеце штодзённага існавання. Літаратурная класіка – паняцце адначасова старое і новае, агульнае і канкрэтнае, шырокаўжывальнае і прыватна навуковае, традыцыйнае і сучаснае.

Паняцце “класіка” дыскусійнае. Што выступае ў якасці асноўнага крытэрыя класічнага? Ці з’яўляецца класікай спадчына XX стагоддзя? Ці суадносяцца з ёй з’явы, якія ўзнікаюць у наш час? Паняцце “класіка” інтэрактыўнае: яно выклікае дыскусіі, якія вядуцца ў розных культурных прасторах, навуковых і публічных дыскурсах. Да ўдзелу прыцягваюцца сродкі масавай інфармацыі і камунікацыі. Паняцце “класіка” дыялагічнае. Класіка – гэта заўсёды дыялог паміж тым, што замацавалася, і тым, што існуе ў дынаміцы, у няспынным руху, паміж тым, што знайшло сваё месца ў часе, і тым, што гэты час выбірае. Гэта дыялог мінулага і сучаснага, які працягнуты дзеля будучага. Толькі тое, што даказала сваю прыналежнасць да “вечнасці” чалавецтва, аднавіла “дней звязуючую нить” [13, с. 41], скасаную “связь времен” [13, с. 200] (калі скарыстаць выраз Гамлета з аднайменнай трагедыі Шэкспіра), можа прэтэндаваць на захаванне і замацаванне ў будучыні.

У наш час паняцце “класіка” выкарыстоўваецца настолькі шырока, наколькі шырока мы можам уявіць сабе распаўсюджванне класічных твораў мінулага ў наступныя стагоддзі, з папраўкай на наш час. Класікамі сталі называць і тых, хто пайшоў з жыцця не так даўно, але паспеў аказаць значны ўплыў на фарміраванне як літаратуры, так і на свядомасць нацыі, на духоўна-маральную атмасферу пачатку, сярэдзіны, канца мінулага стагоддзя. Невыпадкова ў наш час вядуцца спробы вызначыць, хто з пісьменнікаў апошніх дзесяцігоддзяў можа быць залічаны ў “класікі”. Так, у кнізе “Лепшае ў сусветнай літаратуры” (14-е выд., ЗША, 1994) названы Ф. Скарына, Ф. Багушэвіч, Я. Колас, Я. Купала, М. Багдановіч, У. Дубоўка, М. Танк, Я. Брыль, В. Быкаў (у агульным аглядзе беларускай літаратуры) і дадзены адзін асобны артыкул – “В. Быкаў” [14, с. 783–784]. Адметнасць мастацкага таленту М.Танка не выклікае сумненняў. Максім Танк як класік беларускай літаратуры XX стагоддзя – выснова настолькі ж відавочная, наколькі яна ж гістарычная, навукова апраўданая і абгрунтаваная.

Класічная літаратура мае своеасаблівы патэнцыял, які дазваляе існаваць ёй у прасторы і часе іншых літаратур, пакаленняў, цывілізацый. Найперш

аўтара ці твор “робіць” класічным сам Час. Менавіта адлегласць у часе з’яўляецца тым вымярэннем, своеасаблівым “праскруставым ложкам”, якому павінен адпавядаць або выпрабавацца якім павінен прайсці класічны твор. Класіка – тое, што прайшло вымярэнне часам, прызнана ўзорным, дасканалым, аўтарытэтным. Невыпадкова Максім Танк параўнаў сучасных творцаў і тых, хто названы класікам, падвёўшы своеасаблівую выснову пад “класічнае”: “Ах, як дрэнна стаяць пад дажджом / Пачынаючаму паэту... А класік – нічога не адчувае, / Бо ён ужо бронзавы” [12, с. 60].

Праз некалькі год Максім Танк падкрэслівае, што класіка – гэта з’ява жывая і што класікам можа быць толькі той, хто быў неаб’якавы да жыцця, хто адгукаўся на розныя яго праявы, чыё жыццё, можна сказаць, згарэла ў полымі самаахвярнай працы: “У музеі – маска паэта / Акамянелая. / Абыякавая да ўсяго. / Разбіце або прыміце яе! / Ці ж вы не знаеце, / Што, каб ён быў такім, / Як гэта маска, / Напэўна, яшчэ жыў бы” [12, с. 385].

Так, сапраўды класіка, класічная літаратура мае пэўнае дадатковае “вымярэнне”, якое актывізуе яе ў іншым асяроддзі, дзякуючы чаму яна становіцца “жывой культурай”, “жывой літаратурай”, “жывым голасам” [7] для наступных пакаленняў. Разам з тым наяўнасць гэтага дадатковага, адухаўляючага, жыватворнага пачатку, які мае класічная спадчына, прымушае задумацца над яго сутнасцю над яго змястоўным і фармальным увасабленнем у творы, над прычынам яго ўзнікнення і спецыфікай яго мадыфікацыі і трансфармацыі ў розных мастацкіх з’явах (праявах, кантэкстах).

Звернемся да думкі, якая была зобразна сфармулявана Гётэ і ўкладзена ў вусны героя Мефістофеля (у трагедыі “Фаўст”) і якая дапаможа праясніць сутнасць гэтага новага, адухаўляючага пачатку: “Кто хочет знать, что есть живое, / Сначала дух живого убьет, / Все части сложит, / Связи вскрыет – / Духовнойлишь недостает!” [4, с. 47]. Іншыя пераклады фразы Мефістофеля ўдакладняюць сутнасць з’явы адухаўлення, адухатварэння нежывога: “Любой предмет желая изучить, / Чтоб ясное о нем познание получить, / Ученый прежде душу изымает, / Затем предмет на части расчленяет / И видит их... Да жаль, / Духовная их связь тем временем исчезла, унеслась...” (цытата выкарыстана ў артыкуле В. Н. Волкавай [11, с. 442]), “Во всем подслушать жизнь стремясь, / Спешат явления обездушить, / Забыв, что если в них нарушить / Одушевляющую связь, / То больше нечего и слушать” [5, с. 69], “Бо іншы рэч жывуюспазнае – / І выганяе дух жывы з яе” [6, с. 70] (выдзелена намі – Г.А.). Відавочна, што наяўнасць “связи духовной”, “одушевляющей связи”, “духу живого” ўвогуле адрознівае жывое ад нежывога, сістэмнае цэлае ад механічнай сумы яго частак, гэтаксама як і класічную спадчыну ад таго, што ў наш час мы называем масавай літаратурай, белетрыстыкай, лёгкім чытаннем.

Матыў адухаўлення скразны ў сусветным мастацтве Так, на сваёй карціне “Стварэнне свету” Мікеланджэла паказаў велічны момант тварэння. Яго

Саваоф працягвае руку насустрач першаму чалавеку, і вось-вось да яе дакранаецца рука Адама. І калі гэтае судакрананне, “*одушевляющая связь*”, адухатварэнне адбудзецца, тады паўстане і найвялікшы з цудаў: чалавек атрымае подых жыцця, – “*полымя живое*” (як сказаў бы Максім Танк), тое, што нясе жыццё. Тады чалавек набудзе жыццядайны патэнцыял, які дапаможа яму падняцца на ногі і ажыццявіць спрадвечную задуму і прызначэнне – спраўдзіць свой “*вобраз і падабенства*” да Бога.

У Максіма Танка падобны вобраз сустракаецца ў вершы “Пігмаліён”. Паэт узнаўляе адмысловую форму размовы з класікам. Гэта жанравая форма надзвычай цікавая. У пэўным сэнсе пачатак жывой размовы пісьменніка з класікам быў пакладзены першапачынальна на Адраджэння Дантэ, які ў дзвюх частак “Боскай камедыі” суразмоўцам – ваяцым свайго героя па Пеклу і па Чыстцы – абраў старарымскага паэта Вергілія. У Максіма Танка таксама ёсць верш пра Дантэ, дзе беларускі паэт працягвае традыцыю жывой размовы з класікам: “Аднойчы ішоў я з Дантэ...”

Лірычны герой верша “Пігмаліён” звяртаецца да грэчаскага скульптара, стваральніка мармуровай скульптуры Галатэі: “Перад яе прывабнасцю нямею / І мне здаецца, што ўсё гэта – сон”. І атрымлівае ў адказ: “Не сон! / Чакай! / Яшчэ разцом прайду я, / Яшчэ распраўлю галасоў брую. / І ты пабачыш наяву жывую”. Скульптар яшчэ раз дакранаецца сваім цудадзейным разцом да мармуровай скульптуры... і адбываецца адзін з найвялікшых момантаў – момантаў ажыўлення, адухаўлення прыгажосці: “Глядзі! Скідае туніку сваю” [12, с. 59].

Судакрананне, праз якое перадаецца “новае жыццё”, – гэта яшчэ адзін класічны вобраз. “Новае жыццё” – так называецца твор, напісаны фларэнтыйцам Дантэ. Італьянскі гуманіст прысвяціў свой твор Беатрычэ, той, што памерла. Але сваім зваротам да яе памяці, сваім аповедам пра каханне да Беатрычэ паэт надзеў ёй “новае жыццё”, ажыўляючы тое, што ўжо сышло ў нябыт, пакідаючы светлы вобраз каханай у памяці нашчадкаў, ствараючы ёй такі помнік (што і абяцаў здзейсніць у творы), які ніхто ніколі не ўзводзіў сваім каханым. Такім помнікам стала “Боская камедыя”, дзе азораная святлом незямной прыгажосці Беатрычэ павяляла Дантэ ў Рай, раскрываючы перад ім прыгажосць нябесных сфер і спрыяючы яго ўзыходжанню да Бога.

Максім Танк шукае і знаходзіць гэта жыватворнае судакрананне з класікай. У вершы “Чытаючы Максіма Багдановіча” ён кажа пра тыповую сітуацыю, калі бярэш у рукі кнігу – і разгортваеш “папялішчы песень”, бо ў іх няма “ніводнай іскры” [12, с. 388]. Класіка валодае іншай якасцю – і ў гэтым сэнсе паэзія Максіма Багдановіча дазваляе паэту-спадкаемцу адчуць “*полымя живое*”. Лірычны герой адчувае гэты жыццядайны патэнцыял класічнага мастацтва: “Кладу свае далоні – / І адчуваю *полымя живое*”. Такое мастацтва перажывае свой час і рухаецца па-над часам і прасторай: “над ім безліч прашумела / Лістападаў і дажджоў”, але “*полымя живое*” перадаецца нашчадкам, яно кідае свой “водсвет” на тых, хто дакранаецца да

яго. Невыпадкова лірычны герой быццам прыпадае вуснамі да гэтага полымя як да жыватворнай крыніцы – і “апальваю іх да болю”. У сваім вызначэнні сапраўды высокага мастацтва, што перажывае свой час, Максім Танк ідзе поруч з папярэднікамі і нашчадкамі, і таму літаратурная класіка выступае ў яго ў якасці адной з асноў мастацкай творчасці як спецыфічнай формы мастацкага пазнання чалавека і свету.

Чытаць – гэта значыць дакранацца. Дакранацца да жывой душы іншага чалавека, творцы. Чытаць і дакранацца – гэта значыць адчуваць, як перадаецца творчае гарэнне, “дух жывы”, “полымя жывое”. Як у Гётэ – “Какой в меня поток сиянья хлынул” [5, с. 389]. Або як у Дантэ: яго герой глядзіць у вочы сваёй каханай Беатрычэ, і яны выпраменьваюць святло і энергію – такое святло і такую энергію, што дзякуючы ім зямны чалавек ўзнесены на неба, перад ім раскрываюцца ўзроўні-вяршыні Нябеснага Раю і ён можа ўбачыць Таго, Хто дае самае жыццё.

Літаратурная класіка – гэта найперш “дух жывы”, “полымя жывое”, якое прысутнічае ў творы, у тым, што пакінута аўтарам. “Духовная их связь”, “одушевляющая связь” уласціва і сучасным творам, аўтар якіх павінен, безумоўна, валодаць вялікім творчым патэнцыялам, адметным талентам, адзнакай геніяльнасці. Менавіта талент з’яўляецца своеасаблівым носьбітам “полымя жывога”, якое павінна быць рэалізавана і спраўджана паэтам-класікам у сваіх творах. Таму варта назваць, на наш погляд, тое, дзякуючы чаму народны пісьменнік можа быць залічаны ў класіку беларускага прыгожага пісьменства.

Да чаго найперш дакранаецца сваім творчым пяром Максім Танк, падобна таму, як яго Пігмаіён, дакрануўшыся разцом да скульптуры, ажыўляе яе? Што адухаўляе, абагаўляе ён у сваіх творах?

Найперш – жанчыну. Яго муза не проста Жанчына. Яна Каханая. Маці.

У еўрапейскіх паэтаў звычайна паэтызуецца, ідэалізуецца іншая, “чужая” жанчына. Так, Беатрычэ, якую ўслаўляў Дантэ, была замужам за фларэнтыйскім дваранінам. Лаўра, якой Петрарка прысвяціў два цыклы “Кнігі песень”, была жонкай двараніна дэ Ноў у Авіньёне, але менавіта яе дабраслаўляе ў сваіх санетах і іншых вершах італьянскі гуманіст.

Гэтую ж велічную, неўміручую – “класічную” – традыцыю ўзнаўляе Танк у сваіх вершах. Паэт звяртаецца і паэтызуе тую, што стала яго жонкай. Згаданы вышэй верш “Ах, як дрэнна стаяць пад дажджом...” паэт напісаў пад час спектакля, які ён глядзеў у Маскве ў маі 1965 г. “У антракце напісаў верш, які перасылаю Табе... Верш гэты навеяны дажджом, які ішоў той вечар”. У сваім пісьме Максім Танк называе жонку не толькі з вялікай закаханасцю ў яе “дарагая мая Любаша”, але і з вялікай літары – Ты: “Хацеў Табе пазваніць... Перасылаю Табе... Прашу Цябе”! [8, с. 60], як і ў іншых сваіх лістах да яе. Паэт прасочвае сувязі імя каханай з іншымі імёнамі-назвамі: “Вазьмі хоць бы слова “Любоў”... Любоў мая, Любачка, Любка...” [12, с. 378].

Менавіта гэтым падкрэсліваннем, можна сказаць, Максім Танк уносіць сваю жонку-каханую на тую вяршыні, дзе знаходзіліся Беатрычы Дантэ, Лаўра Петраркі – на нябёсах, у Раю. Беатрычэ, выступаючы ўвасабленнем Боскага адкрыцця, адчыняе перад Дантэ вяршыні Раю. Зямная каханая вядзе паэта да Бога. Петрарка параўноўвае абодвух: Ісуса Хрыста і Лаўру, бо зямная жанчына абагаўляецца, гэтаксама як Бог прымае абрысы зямнога чалавека. Гэта “вертыкаль”-паралель была ўласціва паэтыцы Адраджэння, яна ж пераствараецца і ў вобразах санета Петраркі: “Не Риму, а смиренной Иудее / Доверил чудо своего рожденья, / Столь сладостным ему смирение было... / И в наши дни он скромное селенье / Избрал, чтоб в нем, красною пламенея, / Возникла ты, прелестное светило” [10, с. 10].

Звяртаючыся да Бога, звычайна пішуць з вялікай літары: “Ты”. “Ты” з вялікай літары ў Танка выступае сімвалічным параўнаннем каханай, зямной жанчыны з Богам. Беларускі паэт уваскрасіў у сваіх лістах у вершах паэтыку еўрапейскага Адраджэння: зямная жанчына – жонка паэта – абагаўляецца самім зваротам да яе мужа, паэта: “Ты”, “Табе”, “Тыя”, “Цябе”... [9, с. 58–67]. Як Дантэ і Петрарка, Максім Танк таксама ідзе сцяжынамі сваіх успамінаў. Але ў адрозненне ад гуманістаў Адраджэння, ён бачыць сваю каханую не на нябёсах, а на зямлі, там, дзе ўсяго прыгажэй, дзякуючы прысутнасці той, каго кахае паэт: “У мёрзлым віленскім пакойчыку... – Глянь, Лю, мароз крапчае хіба, / Замалваў акно малюнкамі...” [12, с. 76].

У творах Максіма Танка пераствараецца своеасаблівы алгарытм паэтызацыі, гераізацыі, ідэалізацыі, кананізацыі і ў пэўным сэнсе міфалагізацыі рэальнай жанчыны [1, с. 72–81]. Максім Танк абагаўляе зямную жанчыну – багіня паэта рэальная, зямная. “Цябе даўно назвалі б / Славутыя паэты / Багінняй, чараўніцай, Афеліяй, Джульетай” [12, с. 65]. Гэта з ёй ён дамаўляецца “быць... неразлучнымі заўсёды” [12, с. 76]. Гэта яна, грахаводніца дзеўка Анна была аддадзена “на споведзь агню святога: / Агню за тое, што ўсіх імурыла / Сваёй пякельнай прыгажосцю” [12, с. 54]. Але калі запалаў “высокі касцёр”, убачылі людзі “дзіва дзіўнае”: “Агонь, цалуючы, абдымае / Сваёй ахвяры і стан, і грудзі / І застывае гатыцкім храмам...”. Паэт-класік узнаўляе ў вершы “Готыка “Святой Анны” класічны алгарытм: гістарычная рэалія паэтызуецца (ствараецца легенда пра спаленне вядзьмаркі-чараўніцы), вобраз гераізуецца і ідэалізуецца (“нават ката змагла сурочыць... / Бо намагаўся яе сцяць тройчы / І тройчы выпала з рук сякера”), кананізуецца (“І вусны шэпчуць: “Святая Анна!..”), міфалагізуецца (імя зямной жанчыны становіцца назвай каталіцкага сабора). Міфалагізацыя гераіні адбываецца таксама праз імя, якое належыць і антычнаму міфу, і біблейскай традыцыі: Галатэя, Ева, Марыя... Гэта пад ногі Маі, што таньчыць свой незабыўны танец, кідаюць гледачы не толькі кветкі, але і свае сэрцы [12, с. 38]. Гэта ад яе вачэй няма ўратавання, бо яны “гараць за сонца гарачэй” [12, с. 16]. Углядаючыся ў жанчыну, паэт бачыць яе зямную і разам

з тым незямную прыгажосць. “Але непераможна золак ранні / Над галавой тваёй гарыць, як німб” [12, с. 50].

Паэт здольны ўбачыць у зямным – незямное, у звычайнай жанчыне – прыгажосць найвыдатнейшых прыгажунь свету. Вобраз жанчыны, успрыманне яе прыгажосці ўзгадавана не толькі праніклівацю творчага таленту Максіма Танка, яго мастакоўскім гарэннем. Яго бачанне жанчыны ўзбагачаецца таксама тым, што яно падказана паэтамі-класікамі, яно азорана ўспрыманнем жанчыны выдатнейшымі мастакамі свету. Менавіта сусветная класіка дапамагае заўважыць і ўзнавіць непаўторнасць і разнастайнасць прыгажосці, яе асаблівыя прыкметы, яе асаблівае квітненне. Таму паэту не трэба піць віскі, донжуаніць, кульгаць, быць сляпым... [12, с. 386], як, усміхаючыся, піша Танк пра жаданне некаторых творцаў стаць класікам (верш “Вучань класікаў”). Не трэба ніякіх знешніх праяў. Класікам робіць не знешняе, але глыбока ўнутранае, непадобнае да іншага. І ў гэтым сэнсе Максім Танк выступае вучнем і дастойным прадзюжальнікам традыцый Дантэ, Петраркі, выдатных гуманістаў, класікаў Адраджэння і іх нашчадкаў.

Менавіта класіка спрыяе таму, што каханне досудыцца зноў і зноў, што чалавек не страчвае свайго магутнага пачуцця. Можна сцвярджаць, што веданне класічнай спадчыны дапамагае чалавеку не толькі ўбачыць прыгажосць жанчыны. Яна дапамагае заўважыць шматфарбнасць кахання (“Бачу пурпур твайго смеху, / Сіні колер твайго жалю, / Белы колер твайго сну” [12, с. 57], – піша Максім Танк, наследуючы паэтыку імпрэсіяністаў. Ён здольны адчуць зменлівасць пачуцця ў кожным яго імгненні, раніцай і ўвечары. Яго каханая набывае новыя імёны, і не таму, што лірычны герой мяняе сваю каханку. Новыя імёны – гэта таму, што ў сваёй каханай ён бачыць прыгажосць і Беатрычэ, і донны Анны, і дзяўчыны з Коста Рыкі, і іспанкі з Гранады... Ён глядзіць на яе вачыма спакусніка Дон Хуана, мастака – “І быццам Фра Анжэліка мадонну, / Прыкленчыўшы, малюю вобраз твой” [12, с. 50]. Ён успрымае яе, як Пігмаліён успрымаў скульптурную выяву, якая ажыла ад дачрачання да яе разца скульптара (“Пігмаліён”). Яго зямная каханая, падобна прыгожай Галатэі, ажывае ад яго пацалунка: “І каб тваю зноў ажывіць усмешку, / Я вусны мармуровыя пацалаваў...” (верш “Скульптура” [12, с. 42]).

Менавіта класічная спадчына ўзбагаціла паэта-мастака ўсімі фарбамі вясёлкі, дала яму новую палітру, дзякуючы якой яго малюнак каханай “зайграў” новымі адценнямі, пачуццямі, колерамі. Класічная спадчына дапамагае найбольш выразна выказаць свае пачуцці. Яны такія ж няўлоўныя, хісткія, зменлівыя, як зменлівае надвор’е, як хістаецца сваімі галінкамі вярба па-над ракой. Але гэтая хісткасць і няўлоўнасць базіруюцца на глыбокім пачуцці замілаванасці паэта, на адчуванні сваёй глыбокай еднасці з жанчынай, якую не толькі сніць герой у сваіх снах, але якую просіць застацца з ім назаўсёды, нават калі скончыцца век зямнога жыцця: “Дамовімся: ты – да мяне, / Я – да цябе і ў снах прыходзіць” [12, с. 76].

Найвышэйшая праява вышыні пачуццяў чалавека, яго адданасці нечаму або некаму – стаць перад ім на калені. Так лірычны герой Максіма Багдановіча ўкленчыў перад каханай, якая павінна нарадзіць дзіця: “Я паняў. Я каленямі стаў / Прад табой...” [2, I, с. 156]. І гэтакі ж рух найвышэйшай адданасці, самай высокай – незямной – ацэнкі прыгажосці зямной жанчыны знаходзім у Максіма Танка: “І ад тваіх вачэй праменьняў... / І кожны стане на калені!” [12, с. 8]. “Прыкленчыўшы” [12, с. 50], малюе сваю мадонну лірычны герой паэта.

Другі аб’ект творчага гарэння, бацькоўскага клопату паэта – Радзіма. Радзіма – калыска. Але яна не проста калыска, якая закалыхвае нованароджанага, і таму найлепшыя ўспаміны, якія хоць і не захоўваюцца, але якія аказваюць уплыў на ўсё жыццё чалавека, – гэта ўспаміны часоў маленства. Гэтыя ўспаміны адухаўляюць сваёй прысутнасцю, сваёй згадкай аб мінулым, дакранаючыся да шматпакутнай душы чалавека і ратуючы яго праз усё жыццё.

Што абуджае душу чалавека? Што дае непаўторнасць яго словам-спевам аб радзіме? Што прымушае наноў і наноў спяваць свае песні, надаючы выразнасць пачуццям і выяўляючы іх асабліва глыбіню? Любоў! “Люблю цябе я звонка, / Люблю цябе, краіна!” – “Люблю цябе я сумна, / Люблю цябе, краіна!” – “Люблю цябе бунтарна / Люблю цябе, краіна!” [12, с. 79]. Паэт прызнаецца, што “разгадаць не раз хацеў / Твой дзіўны вобраз”... [12, с. 81].

Што бачыць чалавек, калі глядзіць на рэчку? Ён бачыць проста рэчку. Калі глядзіць на лес – бачыць проста лес. Калі глядзіць на неба – бачыць толькі неба.

Калі глядзіць паэт – ён бачыць не проста рэчку. Для яго яна зіхаціць усімі сваімі фарбамі. У ёй адбіваецца сіль неба, лясныя бары. Гэта не проста рэчка ці возера – “Ўсё бачыш родныя дарогі, / Сіль Нарачы, Беразіну...” [12, с. 84], і “бурлівая Нарач маж” [12, с. 365]... Калі паэт уваходзіць у лес, то для яго гэта асобная краіна, якая мае сваю гісторыю, у яе незабыўны водар... І гэта не проста лясы і бары – тут “адпачывалі партызаны” [12, с. 84]... Калі ён чуе беларускую мову, яна адгукаецца яму песняй бабулі, калыханкай маці, гаспадарскім клопатам бацькі... Гэта не проста край, дзе жывуць людзі. Тут гавораць на роднай мове паэта, якая паўстала “з легендаў і казак былых пакаленняў” [12, с. 85].

Шмат што можа сказаць паэт пра свой край, узяўшы яго ў свае далогі, абгарнуўшы сваёй цёплынёй, наталіўшы любоўю свайго сэрца.

Ці не ўсё гэта можа быць адкінута, незапатрабавана разам з класікай? Разам з літаратурай, якая надае словы, агучвае пачуцці, дазваляе чалавеку зразумець, адкуль ён, што мае у сваёй памяці, што мусіць захаваць, каб перадаць наступным пакаленням.

Максім Танк становіцца на абарону мастацкага слова, у абарону роднай мовы, літаратуры, спадчыны бацькоў. І хоць яго сёння разам з намі няма, але ёсць яго паэзія, яго спадчына, у якой мы чэрпаем сваё натхненне, знаходзім

прыклады для далейшага жыцця, звяраем свае жыццёвыя арыенціры з тым, што бачыў, што пакінуў паэт нашчадкам, як пакінулі вякі і народы сваю спадчыну і што так удала, так па-мастацку таленавіта было выкарыстана Максімам Танкам.

Паэт умее дакрануцца так, што растрывожыць душу чалавека, што абудзіць забытыя ўспаміны, што надасць “дух жывы”, энергію творчага натхнення, абудзіць-адродзіць веру, як калісьці, абуджаны верай, Фаўст пачаў сваё ўзыходжанне да вяршыняў пазнання і спасціжэння самога сябе і сутнасці чалавечага праз самога сябе. Яшчэ адзін аб’ект творчага ўзыходжання паэта на вяршыні чалавечага духу, боскага гарэння ў ім – Мастацтва.

Максім Танк бярэ за ўзор, у карыстанне спадчыну розных народаў, традыцыі прайшоўшых стагоддзяў і з асаблівай пяшчотай, з найвялікшай увагай і піэтэтам успрымае пакінутае папярэднікамі. Ён пераймае традыцыі майстроў слова як Захаду, так і Усходу. Ён перастварае традыцыйныя сюжэты, вандроўныя матывы, вечныя вобразы, надаючы ім новае дыханне, “новае жыццё”.

Варта вучыцца ў паэта яго адносінам да таго, што пакінулі вякі. З сыноўняй павагай ён захоўвае памяць аб сваім родзе, аб сваіх дзядках, бацьках. З гэткай жа павагай і замілаванасцю ён успрымае тое, што засталася ад вялікага мастацтва мінулага. Сярод творцаў, да каго звяртаецца Максім Танк, сустракаем як беларускія імёны, так і імёны прадстаўнікоў іншых народаў: Якуб Колас, Максім Багдановіч, Гамер, Дантэ, Шэкспір...

Верш Максіма Танка “Вучань класікаў” мае гумарыстычную скіраванасць: “У Гамера ён вучыўся быць сляпым, / У Байрана – кульгаць, / У Поля Фора – донжуаніць, / у Хемінгуэя – піць віскі... / І дзівіцца: чаму яго / Не лічаць класікам” [12, с. 386]. Паэт дзівіцца з тых, хто, пераймаючы пэўныя знешнія прыкметы класікаў, чакае і спадзяецца, што гэтага дастаткова, каб самому стаць класікам. Але ж сапраўдная класіка і сапраўдны класік – гэта нешта прыкметна іншае... Дык што насамрэч з’яўляецца прыкметай класіка?

Так, у вершы паэта знаходзім і такі радок: “У Хемінгуэя – піць віскі...” Віскі як крыніца натхнення... Крыніца, якая прыносіць натхненне паэтам, – Гіпакрэна, яе выбіў сваім капытом Пегас. Прыгадаем верш М.Багдановіча “Калісь звярнуў Пегас на вулкі / І іскры сыпнулі з-пад ног”. Максім Багдановіч вядзе свайго Пегаса па вузкіх вулках горада – паэт выступае бардам гарадскіх вулак. І не вада з крыніцы Гіпакрэны, але ж іскры з-пад капытоў Пегаса, яны выбіты з бруку Вільні, азорваюць паэта сваім святлом, уздымаюць яго дух на вяршыні творчага гарэння... Пегас Максіма Танка з’еў “зубы на сінтэтычнай траве, / Аслеплены / ад неонавых электрамаланак, / Аглухлы ад шуму крыл / Журавоў рэактыўных, / Недзе згінуў...” [12, с. 390]. Наследуючы класічнаму, абодва паэты адчуваюць і перадаюць рух часу, тыя змены, што адбываюцца са спадчынай мінулых вякоў, іншых народаў. Часам

яны агаломшаныя хуткасцю, разбуральнасцю гэтых змен, як з горыччу канстатуе ў сваім вершы Максім Танк.

Але ж відавочна не знешнія прыкметы адрозніваюць сапраўднага творцу. Не прыналежнасць да пэўнага кола, кагорты, кампаніі сяброў. Адсюль і непаразуменне, што ўзнікае ў героя верша Максіма Танка, у “вучня класікаў”, які, пераймаючы знешняе, не здольны зрабіць галоўнага і таму здзіўляецца, “чаму яго не лічаць класікам”, як піша паэт [12, с. 386].

А калі гэтых імёнаў: Гамер, Байран, Хемінгуэй..., – няма ў памяці сучаснага чалавека? Па сутнасці, гэта значыць амаль тое, што іх ніколі і не было. Калі сучасны малады чалавек спакойна абыходзіцца без Шэкспіра, значыць, ён не можа ўслед за Шэкспірам сказаць: “Быць или не быць? Вот в чем вопрос...” Калі ён не ведае Коласа, значыць, ніколі не скажа: “Мой родны кут, як ты мне мілы...” Калі ён не ведае Максіма Багдановіча, ён ніколі не скажа: “Чуеш гул? Гэта сумны маркотны лясок пачынае няголасна граць...” Калі ён не ведае Максіма Танка, ён ніколі не скажа: “Ёсць адна песня песняў – пра Радзіму!...”

Класіка – гэта тое, што адухаўляе, абагаўляе чалавека, робіць яго штодзённае існаванне больш насычаным, узнёслым, скіраваным у вышэйшыя сферы, у духоўнасць і адухоўленасць, што чакае новыя вымярэнні, адрозныя ад звычайных. Класіка – гэта тое новае, што з’яўляецца ў творы, калі ён дакранаецца да іншай душы чалавека і абуджае яе да новага жыцця, да творчасці, да самасцвярджэння і іншых магчымасцей самарэалізацыі.

Што робіць Максіма Танка паэтам-класікам – творцам, які пераўзыходзіць межы свайго часу і працягвае жыць у будучым, у вечнасці? Магутнасць таленту паэта. Уменне ўбачыць і паэтызаваць тое на зямлі, што для іншых з’яўляецца ўсяго толькі паўсядзённасцю, побытавым, звычайным. Умець убачыць у звычайным – незвычайнае, у побытавым – узнёслае, у паўсядзённым – рэбеснае, незямное – гэта адзнака класіка. І не толькі ўбачыць, але і перадаць сваё веданне, сваё ўспрыманне, свае пачуцці іншым людзям – гэта з’яўляецца пераходу спадчыны чалавека да іншых пакаленняў, да чытачоў розных краін, да нашчадкаў.

І ў гэтым сэнсе Максім Танк стаў класікам беларускай літаратуры. Калі ж прыйдзе час, што літаратура, у тым ліку беларуская, або калі найперш беларуская літаратура будуць пакінутыя па-за бортам цывілізацыі, па-за межамі грамадскіх, сацыяльных, нацыянальных, дзяржаўных, асабістых запатрабаванняў, тады можна будзе сказаць, што і беларусы, як і чалавецтва ў тым ліку, страцілі адзін з выдатнейшых каналаў, па якім чалавечы дух узвышаецца і дасягае да нябёсаў (вавілонская ваежа). Тады можна будзе сказаць, што “распалась сувязь времен” (Шэкспір). І можна будзе канстатаваць той факт, што чалавек страціў адну з цудоўнейшых магчымасцей судакранання з Боскім, вышэйшым духоўным, жыццядайным пачаткам – так, як Адам на карціне Мікеланджэла імкнуўся да Саваофа, каб атрымаць тое, што прыпадабняе чалавека да Бога.

Жыщцё. Свабоду.Творчасць.

Бо толькі здольнасць быць стваральнікам, дэміургам і яе свабодная рэалізацыя ў жыцці робіць паэта Паэтам, а чалавека – Чалавекам.

Літаратура:

1. Адамовіч, Г.Я. Літаратурная класіка ў параўнальным вывучэнні : дапаможнік / Г.Я. Адамовіч ; Беларус. дзярж. пед. ун-т. – 2-е выд. – Мінск : БДПУ, 2009. – 179 с.

2. Багдановіч, М.А. Поўны збор твораў : у 3 т. / М.А. Багдановіч ; Акад. навук Беларусі, Ін-т літ. ; рэдкал.: В.В. Зуёнак [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 1 / рэд. А.А. Лойка. – 1992. – 751 с. ; Т. 2. – 1993. – 600 с.

3. Бергсон, А. Творческая эволюция; Материя и память : пер. с фр. / А. Бергсон.– Минск: Харвест, 1999.– 1407 с.

4. Васильева, Г.М. Parsprototo в «Фаусте» И.В. Гете / Г.М. Васильева // Всемирная литература в контексте культуры: XV Пуришевские чтения : сб. ст. и материалов / Моск. пед. гос. ун-т ; отв. ред. М.И. Никола.– М., 2003. – С. 47.

5. Гете, И.В. Собрание сочинений: пер. с нем. : в 10 т. / И.В. Гете ; сост. Н. Вильмонт, Б. Сучков ; под общ. ред. Н. Вильмонта, Б. Сучкова, А. Аникста.– М.: Худож. лит., 1976. – Т. 2 : Фауст : трагедия.– 509 с.

6. Гётэ, Ё.В. Фаўст: трагедыя : т. 1-2 / Ё.В. Гётэ ; пер. з ням. В. Сёмухі.– Мінск: Маст. літ., 1991.– 406с.

7. Жураўлёў, В.П. Жывы голас літаратурнай класікі / В.П. Жураўлёў // Актуальныя праблемы літаратурнай адукацыі на сучасным этапе рэформы школы : зб. навук. арт. / гал. ін-т адукацыі ; склад. А.І. Бельскі, М.Ф. Печанко.– Мінск, 2003 –С. 54–62.

8. Конан Дойль, А. Сочинения : В 3 т. Т. 1. /А. Конан дойль; пер. с англ. ; вступ. ст. И. Паркеера. – М. : ТЕРРА, 1995. – 512 с.

9. Мікуліч, М. Максім Танк: На скразнях стагоддзя. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 254 с.

10. Петрарка, Ф. Сонеты : пер. с итал. / Ф. Петрарка; сост. Н. Томашевский.– Минск: Выш. шк., 1982.– 176 с.

11. Системный анализ и принятие решений : словарь-справочник : учеб. пособие / под. общ. ред. В.Н. Волковой, В.Н. Козлова. – М. : Высш. шк., 2004. – 614 с.

12. Танк, М. «Мне пару крыл дало юнацтва...» : выбр. лірыка / М.Танк ; уклад. В. Рагойшы. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 479 с.

13. Шекспир, У. Гамлет в русских переводах XIX–XX веков / У. Шекспир; сост. И.О.Шайтанова.– М.: Интербук, 1994.– 671 с.

14. DiYanni, R. The best in world literature/ R. DiYanni.– 14th ed.– New Providence : R.R. Bowker, 1994.– 1222 p. – (Reader`s adviser ; vol. 2).